

РЕЦЕНЗИЯ

НА ДИСЕРТАЦИЯ ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР”
ПО ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ 3.2. ПСИХОЛОГИЯ (МЕДИЦИНСКА ПСИХОЛОГИЯ –
КЛИНИЧНА ПСИХОЛОГИЯ)

**НА ТЕМА: „ЛИЧНОСТНИ ДЕТЕРМИНАНТИ И РОЛЯ НА СЕМЕЙНАТА СРЕДА ЗА
ФОРМИРАНЕ НА ЗАВИСИМОСТ КЪМ ПСИХОАКТИВНИ ВЕЩЕСТВА”,**

ПРЕДСТАВЕНА ОТ Г-Н ПЕТЪР ВАСИЛЕВ ВЪЛКОВ,

ДОКТОРАНТ В КАТЕДРАТА ПО СОЦИАЛНА, ТРУДОВА И ПЕДАГОГИЧЕСКА ПСИХОЛОГИЯ

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ: ДОЦ. Д-Р ТЕОДОРА СТОЕВА

РЕЦЕНЗЕНТ: ДОЦ. Д-Р ЕМИЛИЯ АЛЕКСИЕВА

Г-н Петър Вълков е редовен докторант по консултативна психология към катедрата по социална, трудова и педагогическа психология във Философския факултет на СУ. Той е представил дисертационния си труд в срок.

Темата на дисертационния труд е значима и вероятно още дълго ще остане значима. Ето защо всяко изследване, което си поставя за цел да търси връзки между личностни и средови фактори със зависимостта към вещества, ще бъде актуално.

При проверка през „EBSCO” с трите ключови думи „зависимост, тревожностни разстройства и депресия” за периода 2000 – 2014 г. излизат 10 111 пълнотекстови заглавия, т.е. средно за година – над 700 публикации годишно (*моя бел.*: в това количество се включват всички видове зависимости), факт, който ясно показва значимостта на темата.

Текстът е структуриран според утвърдения в психологията стандарт: „Увод; I. Основни дефиниции, свързани със зависимостите към психоактивни вещества; II. Видове психоактивни вещества; III. Физиологични етиопатогенетични фактори при формирането на зависимост; IV. Психосоциални фактори, свързани със зависимостта към психоактивни вещества; V. Емпирично изследване на влиянието на депресията, тревожността и семейната среда върху формирането на зависимост към психоактивни вещества; библиография и приложения.

В увода се представят значими факти, доказващи важността на избраната проблематика и се дефинира най-общо целта на дисертационния труд. Текстът завършва с оценката на научната новост, научната и практическа значимост на получените резултати. Още в увода докторантът показва добро познаване на основни научни и клинични факти и съвсем адекватно ситуира в два плана своето изследване (научен и практически), като си поставя амбициозната задача работата му да бъде полезна и за двата. Докторантът дефинира целта на своето изследване така: „Целта на представения изследователски труд е да се проверят и анализират личностните и семейните фактори, които поставят личността в позицията на уязвимост и риск от злоупотреба и зависимост към ПАВ.“ (с.10).

Теоретичната част на дисертационния труд включва четири глави: първата е посветена на дефинирането на основните понятия в темата „Психоактивни вещества“ (по-нататък в текста ПАВ), втората разглежда видовете ПАВ според основните класификации на болестите (МКБ 10 и DSM IV и V), третата представя физиологичните фактори, свързани с формирането на зависимост, четвъртата, на която основателно е отделено най-голямо място, разглежда психосоциалните фактори, свързани със зависимостта към ПАВ.

На следващите редове ще представя основните съдържателни акценти във всяка от тях.

Както отбелязах, първата глава започва с дефиниране и коментар на основните понятия: психоактивно вещество, употреба, вредна употреба и злоупотреба, остра интоксикация, синдром на зависимост, абстиненция, толеранс. Текстът отразява съвременните разбирания по основните понятия на дисертационния труд (включително най-новите) в клиничната практика и научните изследвания. Във втората глава авторът добросъвестно изброява и описва различните вещества заедно с техните ефекти. Важен елемент в този текст е представянето им според основни класификации: според МКБ 10 и DSM IV и V, според действащото законодателство и според ефектите им върху ЦНС. Фактологичната ценност на тази част от дисертационния труд е несъмнена.

По-нататък в текста основателно следват физиологичните аспекти на формирането на зависимост към ПАВ, както и на обяснителните модели на зависимостта от ПАВ. Тук ще отбележа и един от съществените акценти в текста – този на християнската религия, който обаче ми се струва преекспониран в една дисертация от областта на психологията. Може би не е необходимо да се отива чак до Библията, ако можем да посочим подобен възглед в психологическата литература. В текста на докторанта четем: „Според Библията, човекът е този, който пръв избира своята зависимост и едва след това зависимостта избира него“ (с.79), докторантът цитира автора на този възглед (Уелч). Аз бих насочила вниманието на докторанта към друг автор - А.Н.Леонтиев (в книгата му „Дейност, съзнание, личност“), който отбелязва, че потребността не знае своя предмет, преди да бъде удовлетворена, т.е. ролята на индивида не се поставя под съмнение при избора на пътя към зависимостта, което по същество е и тезата на докторанта.

Следващата теоретична глава е посветена на психосоциалните фактори, свързани със зависимостта към психоактивни вещества. Тук последователно се представят и анализират четири групи фактори: психологически (мотивацията на индивида за избора му на зависимост, ролята на негативните емоции, депресията, тревожността, определени личностни характеристики), социални (култура, бедност, училище и др.), семейни (родителски модели на социализация, поредност на децата в семейството) и духовни (тук важен акцент е представянето на данни от емпирично изследване върху възгледите на различните вероизповедания в България за употребата и злоупотребата на ПАВ).

Като цяло теоретичната част на дисертационния труд показва безспорната компетентност на своя автор, както и уменията му да представя и анализира различни възгледи, модели и теории, както и емпирични данни от други изследвания. Текстът е достатъчно информативен, но и аналитичен и прецизен. Авторската позиция е ясно очертана и представена. Всяка глава в теоретичната част завършва с обобщение. Друг важен позитивен елемент е лекотата, с която пише докторантът, а това е важна характеристика на цялото изложение.

Емпиричното изследване, реализирано от докторанта, е представено на следващите почти 90 страници. В него са участвали общо 166 лица (85 формират клиничната група, 81 – контролната). Докторантът проверява 9 хипотези, които поставят във връзка променливите пол, личностна и ситуативна тревожност, депресия, поредност на децата в семейството, родителския стил на социализация, материалното положение на семейството, образователното ниво, религиозност и зависимостта от ПАВ

За проверката на хипотезите е адекватен инструментариум: въпросник на Спилбъргър за личностна и ситуативна тревожност, въпросник на Бек за депресия, както и анкетна карка, която е разработена за целите на изследването и която разглеждам като съществен собствен принос на докторанта. Инструментариумът е коректно представен в текста.

Получените резултати са подробно и достатъчно аналитично представени. Логиката на представянето следва последователността на проверката на хипотезите.

В текста на дисертационния труд е представено още едно изследване, което обаче е проведено извън собствената изследователска рамка на докторанта, но което използва същия инструментариум в друга извадка, което му дава достатъчно основание за да направи сравнение между собствените данни и тези на второто изследване (проведено от Българския институт по зависимости - БИЗ).

Коректно се коментират сходствата и различията в резултатите от собственото изследване и тези на БИЗ.

Текстът, който представя емпиричното изследване, е ясен и точен, без свръхинтерпретации. Данните са богато илюстрирани с графики по резултатите от проверката на хипотезите. Сравненията с изследването на БИЗ са коректни и точни.

Емпиричната част завършва с представянето и анализа на два случая (case study) от клиничната извадка, които като цяло подкрепят основните допускания, резултатите както и изводите на автора. Тази качествена част е важно допълнение към количествената, която представлява основен принос на автора.

По-голямата част от хипотезите на изследването се потвърждават от получените резултати. Онези, които не се потвърждават (за връзката между тревожност и депресия и пол, както и за връзката между зависимостта към ПАВ и материалното положение), са коментирани и анализирани достатъчно задълбочено и коректно.

Важен елемент от финалната част на текста е обсъждането на ограниченията на изследването, който допълнително свидетелства за научния капацитет на докторанта, тъй като саморефлексията (според мен) е важен елемент от развитието и работата на всеки изследовател.

В заключението се обобщават научните постижения на докторанта в реализираното изследване, като акцентът е върху научната новост. С повечето от тях съм съгласна, но генерализирането на резултатите по един от факторите (редът на раждане в семейството) би следвало да се ограничи само до тези от изследването на докторанта, без да се правят обобщения по принцип, тъй като във фратрията (съвкупността от братя и сестри) са важни и други елементи (напр. разликата във възрастта между тях), още повече, че самият докторант разбира добре ограниченията на своето изследване.

Авторефератът (44 страници) включва основните съдържателни елементи на дисертационния труд и отразява адекватно получените резултати от реализираното изследване.

Докторантът има 4 публикации, в които са отразени както съдържанието, така и основните резултати от проведеното изследване.

Имам следните въпроси и забележки:

1. Каква е съдържателната разлика между „предмет на изследването“, „цели на изследването“ и „хипотези на изследването“.
2. Как аргументирате първата хипотеза за връзката на зависимостта от ПАВ и „тревожността на лицата в миналото“? Как я проверявате с използвания изследователски дизайн?
3. Забележка: лицата от контролната група не следва да се наричат „контроли“ в официален текст, какъвто е дисертационният (това е по-скоро професионален жаргон) – с.178.

Заклучение

Дисертационният труд „Личностни детерминанти и роля на семейната среда за формиране на зависимост към психоактивни вещества“, представен от Петър Василев Вълков, съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), правилника за прилагане на ЗРАСРБ и правилника на СУ.

Дисертационният труд показва, че докторантът притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност 05.06.14 Медицинска (клинична) психология като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и си позволявам да препоръчам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на г-н Петър Василев Вълков.

04.01.2015 г.

София

Рецензент:

(доц. д-р Е. Алексиева)